

Leksikologiškiausiam terminologui Jonui Klimavičiui – 80

AUŠRA RIMKUTĖ-GANUSAUSKIENĖ

Kauno kolegija

Prieš aštuoniasdešimt metų, 1938 m. lapkričio 26 d., Suvalkijoje gimė Jonas Klimavičius, vienas iš tų kalbininkų, kurį pažįsta ir vertina ne tik kolegos kalbininkai, redaktoriai, stilistai, bet ir plačioji visuomenė. Humanitarinių mokslų daktaras, kalbininkas, terminologas, leksikologas, terminografas, leksikografas, kalbos normintojas, kalbos kultūros ugdytojas, redaktorius, redaktorių kolegijų narys, vertėjas, konsultantas, autorius, ekspertas, recenzentas, poetas... – tai tik maža dalis apibūdinimų, tinkančių kalbant apie J. Klimavičių ir įvairią bei plačią jo mokslinę veiklą. Graži 80-ies metų sukaktis – puiki proga aptarti be galo darbštaus ir uolaus kalbininko gyvenimą ir darbus.

Jubiliato tėvai Marijampolės rajono Geruliškės kaime turėjo penkis hektarus žemės. Šeimoje augo dar trys vaikai. Nuo šešerių jį globojo ir į mokslus išleido teta Marija su vyru – Muraškauskai iš Varakiškės kaimo,

Vilkaviškio rajono. Lankė Višakiškės pradinę mokyklą, 1956 m. baigė Pilviškių vidurinę mokyklą ir įstojo į tuometinį Vilniaus pedagoginį institutą studijuoti lietuvių kalbos ir literatūros. Gavęs aukštojo mokslo diplomą su pagyrimu, 1961-aisiais pradėjo dirbti Lietuvių kalbos (tada – Lietuvių kalbos ir literatūros) institute. „Į kalbotyrą mane laimingai pastūmėjo Kazimieras Kuzavinis“; – ne vieną kartą yra rašęs ir pasakojęs apie savo dėstytoją J. Klimavičių (Klimavičius 2005: 7). Tačiau kalbinė veikla beveik dviem metams nutrūko – 1961 m. rudenį jauną mokslininką pašaukė atlikti būtinąsios karo tarnybos. Jam dar būnant tarnyboje, 1962 m. kovo 1 d. spaudoje pasirodė pirmoji publikacija – *Literatūros mokslo terminų žodynelio* recenzija. „20 mėn. buvo išbraukta iš mano mokslinio gyvenimo pradmės“; – apie savo kaip kalbininko kelio pradžią prisimena sukaktuvininkas (www.lki.lt).

Septynerius metus, nuo 1963 iki 1970 m. pabaigos, Jono Kruopo pastūmėtas kartu su kitais žodynininkais rašė akademinio didžiojo *Lietuvių kalbos žodyno* tekstą. „Tai alinantis darbas, bet ir įvairiapusiška kalbos mokykla, tikra laboratorija“ (Klimavičius 2005: 7). Šis darbas neapleido kalbininko ir vėliau: „*Lietuvių kalbos žodynas* (t. 1–20, 1941–2002) man ir šventas daiktas, ir pirmutinis kalbos duomenų šaltinis“ (Klimavičius 2005: 7). J. Klimavičius yra VIII (1970), IX (1973), X (1976), XIV (1986), XV (1991) tomų bendraautoris – iš viso parašė apie du šimtus septyniasdešimt puslapių. Daug prisidėjo ir prie II tomo 2-ojo leidimo (1969) – parengė daugiau nei keturis šimtus puslapių. Kaip matyti iš jo darbų, *Lietuvių kalbos žodynas* mokslininkui yra esminis kalbos duomenų šaltinis.

J. Klimavičiui teko drauge su kitais prisidėti ir prie kai kurių *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* leidimų – yra 3-iojo (1993) ir 4-ojo (2000), taip pat 2002 m. išėjusio elektroninio leidimo redaktorių kolegijos narys.

Nuo 1971 m. kalbininkas pradėjo dirbti Terminologijos grupėje. „Joje atsidūriau kaip tremtinys, bet prigijau – vėliau ir kviečiamas negrįžau: pajutau, kad terminologijoje kalbai galima daug padaryti“ (www.lki.lt). Taip prasidėjo mokslinis praktinis terminologijos darbas: iš pradžių Lietuvių kalbos instituto Terminologijos skyriuje, vėliau – Terminologijos centre, taip pat – 1994–2002 m. Valstybinėje lietuvių kalbos komisijoje, paskui – jos Terminologijos pakomisėje (iki 2012 m.). Terminologo darbas, kaip ir leksikologo, – sunkus ir alinantis. Temų ir problemų – daug. Suskaičiuoti parašytų straipsnių, straipsnelių, terminų žodynų, žodynėlių, standartų ekspertizų, recenzijų, suteiktų konsultacijų turbūt net neįmanoma (dar 2008 m.

išleistoje *Bibliografijos rodyklėje* randame daugiau nei tūkstantį įvairių pozicijų!). Kruopščiai ir kompetentingai parašytos pastabos pagerino tikrai ne vieno leidinio kokybę. Visiems šiems darbams paaukota ne viena valanda ar net diena laisvalaikio, pabuvimo su artimaisiais.

Tačiau grįžkime į mokslinio darbo pradžią. 1967–1970 m. J. Klimavičius studijavo aspirantūroje (taip tada vadinta doktorantūra). Kandidato disertacijos *Tarptautiniai žodžiai dabartinėje lietuvių kalboje* laiku neužbaigė, nors parašė labai daug, daugiau nei du šimtus puslapių. Tema labai sudėtinga ir plati. „Per daug dėmesio skyrė teorinei daliai ir tarptautinių žodžių istorijai lietuvių kalboje“; – rašoma asmens byloje (Bibliografijos rodyklė 2008: 11). Domėjosi tarptautiniais žodžiais ir vėliau – su kolegėmis Irena Ermanyte, Violeta Černe ir Lijana Puziniene 2010 m. išleido *Mokyklinį tarptautinių žodžių žodyną*. Knygos įvade „Tarptautiniai žodžiai lietuvių kalboje“ J. Klimavičius rašė, kad Europoje nėra vienodos tarptautinių žodžių sampratos, aptarė išleistus tarptautinių žodžių žodynus, pasiūlė tarptautinių žodžių apibrėžtį. Disertaciją sėkmingai apgynė 1993 m. gruodžio 14 dieną. Tik tema jos visai kita – *Melioracijos terminų sistema*. Mokslininkas disertacijoje nagrinėjo ne tiek mokslines sąvokų, kiek kalbines semantines terminų mikrosistemas, jas aptarė ne tik terminologiškai, bet ir leksikografiškai.

Dar iki disertacijos gynimo 1992 m. kartu su Kazimieru Gaiveniu, Angele Kaulakiene ir Stasiu Keiniu J. Klimavičius parengė knygą *Terminologijos taisyklės*, kurioje „išryškėjo terminijos norminimo kriterijai ir principai ir kuri sulaukė net kelių alternatyvių recenzijų“ (Rosinas 2008: 29).

Labai našus terminologijos tyrinėjimų tarpsnis prasidėjo su moksliniu žurnalu *Terminologija*. Iš pradžių Jubilatas buvo pirmojo žurnalo numerio redaktorių kolegijos narys (pirmas numeris išėjo pavadinimu *Terminologijos vagos*), nuo 1995 m. tapo atsakomojo redaktoriaus pavaduotoju, o nuo 2001 iki 2008 m. – vyriausiuoju redaktoriumi. Kalbininkas yra ne kartą minėjęs, kad redaktorystė atėmė daug laiko ir jėgų.

Šių eilučių autorė turėjo galimybę rengti spaudai didžiulį darbą – mokslinėje spaudoje skelbtų straipsnių rinktinę *Leksikologijos ir terminologijos darbai: norma ir istorija*, pasirodžiusią 2005 m. Čia J. Klimavičius atsiskleidžia ir kaip leksikologas, ir kaip terminologas. Pirmiausia jam rūpėjo bent minimaliai paaiškinti pamatinį dalyką – kas yra bendrinės kalbos leksika? Knygoje nuosekliai derino istorinį ir norminį tyrimo aspektus. Ypatingą dėmesį skyrė leksikos ir terminijos sistemiškumui. Ši straipsnių rinktinė – viena iš terminologų, ypač jaunosios kartos, parankinių knygų.

„Daugiausia traukė nuostabus ir paslaptingas žodžių pasaulis, jo begalinėje platybėje mokslinė veikla susiklostė daugiašakė. Viskas taip lėmė – aplinkybės (kolektyvinių darbų vergystė – žinoma, iš susipratimo, sava-noriška), būdas (veržlumas ir domesingumas), likimas – Mokytojo, taip pat Jono Jablonskio ir ypač Kazimiero Būgos pavyzdys. Bet ir vienijo tą daugiašakumą turbūt iš Jų nusižiūrėtas *credo – theoria cum praxis*, gal tiksliau – praktika su teorija: teorija, nieko nesakanti apie kalbantį žmogų, kartais atrodo bevaisė, neapvaisinanti praktikos – bergždžia, o praktika be teorijos – arba iš viso negalima, arba vieni klystkeliai. Norminamasis ir ugdomasis aspektai be tiriamojo – svertai be atramos taško“; – knygos *Leksikologijos ir terminologijos darbai: norma ir istorija* pratarinėje rašo mokslininkas (Klimavičius 2005: 7).

Per visus tuos metus, skirtus lietuvių kalbai, nuo pat pirmosios jau minėtos publikacijos *Tarybiniame mokytojuje* 1962 m., be daugybės mokslinių straipsnių, išspausdintų specialiuose mokslo leidiniuose *Lietuvių kalbotyros klausimai* (*Acta Linguistica Lithuanica*), *Kalbotyra*, *Baltistica*, *Kalbos kultūra* (*Bendrinė kalba*), *Terminologija*, J. Klimavičius paskelbė dar daugiau populiarių straipsnelių kalbos kultūrai ir švietimui skirtuose leidiniuose *Mūsų kalba*, *Gimtoji kalba*, *Gimtasis žodis* ir kt. Kaip tik todėl jis yra puikiai žinomas redaktoriams, stilistams, kalbos tvarkytojams. Daug patarimų, taisyčių, siūlymų skirta būtent jiems. Kaip pats yra rašęs: „Įsitraukiau vykdyti jaunystėje susidarytos kalbos kultūros programos [1) sava plėtoti, 2) nauja kurti, 3) sena peržiūrėti – reviduoti] trečią dalį. Leidžiu į žmones naujadarus, yra prigijusių“ (www.lki.lt). „Pagal savo *credo* netempiau kiekvienos publikacijos į pripažinto moksliško rango – teoriją visada turi turėti, bet nebūtinai viršuje rodyti reikia. J. Jablonskis, K. Būga niekada nerodė, teorija gali būti kaip pamušalas“; – apie savo darbus rašė pats kalbininkas. O kur dar radijo ir televizijos kalbos valandėlės (prikalbėta netoli paros)...

Atskirai reikia paminėti didžiulius terminų žodynus, kurių terminologas yra J. Klimavičius: *Medicinos terminų žodynas* (1980, kartu su K. Gaiveniu), *Elektrotechnikos terminų žodynas* (1999), *Aprangos žodynas: lietuvių–anglų–vokiečių–prancūzų–rusų kalbos aprangos žodynas* (2002), *Statybos terminų žodynas* (2002), *Artillerijos enciklopedinis žodynas* (2004), *Fizikos terminų žodynas: lietuvių, anglų, prancūzų, vokiečių ir rusų kalbomis* (2007), *Aiškinamasis medienos terminų žodynas: 3020 terminų lietuvių, anglų, vokiečių, prancūzų, rusų kalbomis* (2014), *Lietuvių etnografijos enciklopedinis žodynas* (2015) ir daugelis kitų.

Ir tai dar ne viskas. Jubilatas iki pat šiol dirba našiai, be atokvėpio. Tačiau skiria laiko ir pomėgiams, ypač poezijos rašymui, vertimui, – kiek mažiau žinomai veiklai. Tik pasirašo slapyvardžiu. 2008 m. išėjo Klemenso Gerulio slapyvardžiu pasirašytas intelektualios poezijos rinkinys *Žvaigždės kritimas*. Po šio rinkinio jis pasirodė su dovana Lietuvos vardo jubiliejui – 20 dalių giesme *Tūkstantmetė Lietuva* (2011). Tuo pačiu slapyvardžiu pasirašyta poezijos giesmė *Trys kryžkelės: tautos rūpintojėlio Jono Aiščio* (2012), eilėraščių knygelė *Arti gimti ir amžini* (2016) bei sonetų, giesmių, sakmių, parafrazių ir eilėraščių rinktinė *Gyvoji amžių Lietuva* (2018). Galima tik spėti, kiek dar posmų nepaskelbta ir rašoma... Matyt, dėl šio pomėgio kurti mokslinius J. Klimavičiaus straipsnius galima atpažinti iš individualaus stiliaus: žodingos kalbos, retų žodžių, naujadarų, įvairių metaforų ir kitų meninės raiškos priemonių. Mėgsta pasakyti kandžiai, ironiškai, pateikti daug preciziškai surinktų kalbos faktų, detalių, gana dažnai kviečia savo skaitytoją pamąstyti kartu ir padaryti apibendrinimą, išvadas.

Mano pažintis su dr. J. Klimavičiumi prasidėjo 2004 m. Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centre. Baigusi bakalauro studijas Vilniaus pedagoginiame universitete pradėjau dirbti Terminologijos centro vyr. laborante, po metų – jaunesniąją mokslo darbuotoja. Nuo pat darbo institute pradžios dalijomės su J. Klimavičiumi vienu kabinetu. Čia prasidėjo užsispyrusios žemaitės ir racionalaus suvalkiečio draugystė. Man tada žurnalo *Terminologija* vyriausiasis redaktorius atrodė labai reiklus, šiek tiek atsiribojęs, šiek tiek paslaptingas, visada ką nors rašantis, susikaupęs, tačiau turintis puikų humoro jausmą ir kolegas stebinantis savo kūrybos eilėmis, ypač per gimtadienius. Nuo pat darbo institute pradžios jaučiau tėvišką J. Klimavičiaus globą, ypač rašant pirmuosius mokslinius straipsnius. Iki pat šiol atsimenu, kaip nekantriai ir su baime (tiesą pasakius, kaip ir kiti jaunieji mano kolegos) laukiau pirmojo savo straipsnio *Terminologijos* žurnalui recenzijų, ypač redaktoriaus. Jo pastabos, patarimai, pabarimai man buvo labai svarbūs. Kiekvieną straipsnį J. Klimavičius atidžiai perskaitydavo (ne po vieną kartą!), kruopščiai redaguodavo, negailėdavo pastabų ir pasiūlymų. Puikiai pamenu 2007 m. rudenį, kai J. Klimavičiaus paprašiau tapti moksliniu vadovu. Jis sutiko. Kantriai tėviškai ir dalykiškai mane globojo visus doktorantūros metus. Ne viena kartu praleista valanda, skaitant disertacijos rankraštį, man buvo didžiausia, kokią tik galėjau turėti, mokykla. 2011 m. sėkmingai apgyniau disertaciją *1883–1916 m. katekiz-*

mų religijos terminija. Taip J. Klimavičiui teko dalia prisidėti ir prie negausaus terminologų būrio ugdymo.

Su Jubiliatu teko dirbti ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisėje. Čia jauni terminologai galėjo matyti, kiek daug laiko mokslininkas skirdavo terminų žodyno, standarto ir kt. tekstų svarstymui, todėl turėjo puikią progą mokytis. J. Klimavičius visada ateidavo pasirengęs, išsinagrinėjęs kiekvieną terminą, kiekvieną apibrėžtį, turėdavo savo nuomonę. Ne visada tvirta, principinga nuomonė patikdavo kolegoms, tačiau ji būdavo pagrįsta ir aiški, retai kada keisdavosi.

Kalbėti apie dr. Joną Klimavičių nėra paprasta – geriausiai Jubiliatą apibūdina darbai. Jie kalba patys už save. Beveik šeši dešimtmečiai skirti kalbai, kruopščiam ir nuosekliam kalbos mokslo ir praktikos darbui. Be jo atliktų darbų tikrai būtume daug skurdesni. O žinant, kad stalčiai pilni medžiagos, juodraščių, galva – minčių, dar sulauksime ne vieno įdomaus ir vertingo darbo. Todėl tokios gražios sukakties proga norėtusi palinkėti geros sveikatos, jėgų dirbaujantis gimtosios kalbos labui.

Ilgiausių metų, Mokytojai!

LITERATŪRA

- Balašaitis A. 2012: Kalbininkai ir poezija. – *Mokslas ir gyvenimas* 1, 13–15.
- Dr. Jonas Klimavičius. – Lietuvių kalbos instituto tinklalapis, [www.lki.lt](http://old.lki.lt/LKI_LT/index.php?option=com_content&view=article&id=186&Itemid=1). Prieiga per internetą: http://old.lki.lt/LKI_LT/index.php?option=com_content&view=article&id=186&Itemid=1 (žiūrėta 2018-09-03).
- Jonas Klimavičius: bibliografijos rodyklė*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.
- Klimavičius J. 1993: *Melioracijos terminų sistema*. Humanitarinių mokslų kalbotyros krypties daktaro disertacijos tezės, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Klimavičius J. 2005: *Leksikologijos ir terminologijos darbai: norma ir istorija*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Mokyklinis tarptautinių žodžių žodynas*, Kaunas: Šviesa, 2010.
- Pupkis A. 2005: *Kalbos kultūros studijos*, Vilnius: Gimtasis žodis, 256–257.
- Rosinas A. 2008: Žymus gimtojo žodžio tyrėjas. – *Gimtoji kalba* 2, 29–31.
- Umbrasas A. 2008: Jonas Klimavičius – leksikologiškiausias terminologas. – *Kalbos kultūra* 81, 336–339.

Gauta 2018-09-04

Aušra Rimkutė-Ganusauskienė
Kauno kolegija
Pramonės g. 20, 50468 Kaunas
E. paštas ausra.rimkute@gmail.com